

Pulay Gyula¹ könyvismertetése

Práger László: A globális gazdaságon innen és túl

(Aula Kiadó, Budapest 2008)

Megjelent a Pénzügyi Szemle 2008/ 4 számában. (2008 december).743-747 oldal, valamint angol nyelven ugyanott:759- 763 oldal).

Práger László könyvének előszavát egy képzőművészeti kiállítás megnyitóján elhangzott gondolatával kezdi, nagyon stílszerűen, hiszen könyve is – bizonyos értelemben – képek sorozata. Aligha kérdéses, hogy a szerző tudatosan törekedett erre a képszerűségre. Tudatosan, hiszen a XXI. század világgazdaságát, és a II. világháborútól (olykor még régebből) a globalizációhoz vezető több mint 60 év történéseit, valamint a magyar felzárkózási, illeszkedési és alkalmazkodási törekvéseket lehetetlen lenne egy alig több mint 300 oldalas könyvben leírni. Ilyen terjedelemben az eseményeket csak felvillantani, az összefüggéseket csak érzékeltetni lehet. Erre pedig legalkalmasabbak a képek. A képszerűség mellett szólt az is, hogy Práger László könyve egyetemi tankönyv is. Mi marad meg a tananyagból a vizsgaidőszak után a hallgatóban? Néhány kép. Például az európai integráció fejlődését bemutató térképsorozat: az első térképen (36. ábra) hat ország összefüggő területe Nyugat-Európa közepén, az utolsó térképen (42. ábra) 27 ország, amely Kelet-Európa kivételével lefedi szinte Európa egészét. Ennyi kifejező képet, ennyi jól szerkesztett ábrát, ennyi beszédes grafikont ritkán lehet egy szakkönyvben találni. A képeket képszerű megfogalmazások egészítik ki: fecsegő felszín – hallgató mély; partvonalon innen és túl. A zárófejezetben aztán a szerző maga vallja meg, hogy 30 évvel ezelőtt, a modern magyar festészet kiemelkedő alakjaival beszélgetve jött rá arra: „nem elkülönült, hanem összefügg a gazdasági és az azon túli világ, sőt a feltárására, megfejtésére tett erőfeszítések is azonosak.”

A képszerűségre törekvést jól érzékelteti az első fejezet, a globális világ bemutatása. A szerző ugyanis nem a globalizáció ezernyi definícióját gyűjti csokorba, hanem egy napilap egy heti híryanagából tallózva a globalizáció tizenegy mozaikkockáját tárja elénk. Majd megadja összerendezésük kulcsait, kulcsszavait is (globális világ, egyidejű világ, szövetvilág és szigetvilág, vállalatvilág), de az összeillesztést már látszólag az olvasóra bízta. Látszólag, hiszen ezek a kulcsszavak a könyv más részeiben is visszaköszönnek, nyilvánvalóvá tévé, hogy nemcsak a globalizáció, de a regionális integráció, sőt a magyar gazdaság helyzete sem érthető meg a szerző által megadott kulcsok, például a transznacionális vállalatbirodalmak fejlődésének és természetének ismerete nélkül.

Egy másik kulcsfogalom, amit szerző mai világunk és a közelmúlt megértéséhez elengedhetetlennek tart a verseny; országok, világrendszerek, régiók, vállalatok versenye. „A könyv a világról szól. A világ pedig a versenyről” – szögezi le Práger László könyve 8. fejezetének mottójában. A második fejezet az országok versenyét mutatja be. Először az egyes országok erőtereinek lehetséges állapotjelzőit (gazdaság nagysága, gazdasági fejlettség, népesség, terület, külgazdaság, humán erőforrások, környezet állapota, technológiai szint, katonai hatalom) veszi sorra, érzékeltetve, hogy még az olyan széles körben elfogadott

¹ A szerző az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének főigazgatója

mutatók, mint a GDP, illetve az egy főre jutó GDP is csak mennyi kompromisszummal képesek jellemezni egy ország gazdaságának tényleges nagyságát, illetve fejlettségét. Ezt követően az ország-sorrendek problémájával foglalkozik, egy-egy grafikonnal, illetve egy összefoglaló táblázattal is szemléltetve mennyire más erőssorrend alakul ki, ha a GDP/fő, vagy a katonai kiadások, vagy az életminőség jellemzésére kialakított HDI mutató alapján állítjuk sorba a Föld egyes országait.

A könyv harmadik fejezete gazdaságtörténeti áttekintés az új erőterek kialakulásáról a II. világháború alatt és után. Szorosan kapcsolódik ehhez a negyedik fejezet, amely a II. világháborút követően létrejövő, az egész világot átfogó nemzetközi szervezetek céljait, működési mechanizmusát, fejlődését ismerteti. Az ötödik fejezet fókusza Európa, az európai integrációk történetének rövid összefoglalásával. Ezek a fejezetek elsősorban a könyv tankönyv jellegét erősítik, hiszen bőszeges forrásanyagra hivatkozva rendkívül tömören, ugyanakkor a máig érvényes tendenciákat jól kiemelve mutatják be tárgyukat.

A következő három fejezet célja már nem csak az ismeretterjesztés, hanem globális világunk megértése, megértetése, az első fejezetben felvillantott kulcsfogalmak bővebb kifejtésével. A különbségek világáról szóló 7. fejezet arra mutat rá, hogy a globalizáció egyáltalán nem szünteti meg az országok, a régiók és az egyes emberek közötti hatalmas különbségeket, sőt egyes országok, régiók sikeres felzárkózása ellenére számos mutató a differenciálódás fokozódását jelzi. Például az elmúlt mintegy 20 évben a lakosságon belüli jövedelemkülönbségek az Egyesült Államokban, az Európai Unióban és Magyarországon egyaránt növekedtek. Még súlyosabb probléma kétmilliárd ember mélyszegénysége és néhány ország végletes lemaradása a világversenyben.

Magáról a világversenyéről a 8. fejezet szól. A 8.2. alfejezetben a szerző az országok versenyét néhány versenyképességi mutató ismertetésével és az ezek alapján kialakított ország-rangsorok közlésével mutatja be. Ugyanakkor nem hagy kétségét afelől, hogy „a versenyképességi mutatók végtelen sora” alapján kialakított mesterséges és egymásnak is ellentmondó rangsorok csak hozzávetőleges képet adnak az egyes országok tényleges versenyképességéről. A következő alfejezetek azt is világossá teszik, hogy a világverseny nemcsak országok, hanem kultúrák harca is: a kapitalista és a szocialista világrend hidegháborúja, az amerikai és az európai megközelítésmódok egymásnak feszülése, a liberális és a jóléti állammodell küzdelme. Mára már látható, hogy e küzdelemnek vannak nyilvánvaló vesztesei (a szocialista világrend elbukott, a liberális gazdaságpolitikai elveket tükröző ún. washingtoni konszenzus alkalmatlan volt arra, hogy a fejlődő és a volt szocialista államokat egy harmonikus növekedési pályára állítsa), és vannak nyertesei (az európai integrációhoz való csatlakozás előnyeit kihasználó néhány ország, Kína, India). A világversenynek egyre meghatározóbb szereplője Oroszország is.

A globalizáció, a világverseny bemutatása ebben a könyvben nem öncél, hanem eszköz arra, hogy a magyar gazdaság és társadalom előtt álló lehetőségeket és kihívásokat jobban megértsük. A külső környezet azonban jövőbeni fejlődésünknek csak az egyik meghatározó tényezője. A továbblépés szempontjából fontos az az út is, amit eddig tettünk meg. Maga a szerző ezt így fogalmazza meg: „2008 elején fontosabbnak tartjuk a máig vezető, bejárt utak átgondolását, e folyamatoknak, a mögöttük álló erőtereknek a magyar gazdasági, politikai, hatalmi szerkezetekbe való beépülését és megtestesülését, mint a pillanatnyi, aktuális kérdések felvázolását”. A szerző röviden, elsősorban a kitörési pontokra koncentrálna összegzi a magyarországi szocializmus történetét, jól tudva, hogy a mai egyetemi hallgatók számára ez már történelem. A szerző azonban megpróbálja érzékeltetni, hogy ez még nem a „régmúlt”, hanem a máig ható történelem: az 1956-os eseményeket például saját naplója

részleteinek ismertetésével teszi szemléletessé. Hasonló célt szolgál az iskolai füzetébe írt, az ideológiai nevelést jól szimbolizáló tollbamondás bemutatása. Ez a személyesség a könyv más fejezetiben is megjelenik, külföldi tanulmányutjai tapasztalatait osztja meg velünk a szerző, sőt bemutat hozzá írt leveleket, róla készült fotókat is. Magyarországon szokatlan, de nem öncélú eszköze ez a szerzőnek annak érzékeltetésére, hogy a minket körülvevő világot könyvekből nem lehet jól megérteni, csak saját élményeink szűrőjén keresztül, vállalva a megértés vagy a félreértés szubjektívizmusát is.

A 10. fejezet már tényleg a közelmúlt történéseit mutatja be, jól érzékeltetve, hogy a magyarországi rendszerváltást a külső erőter változása, a hazai gazdasági reformok és a politikai erjedés együttesen készítették elő.

Így érkezünk el az utolsó előtti fejezethez, amelynek már a címe is meglepő: „A globális Magyarország a globális világban” Hogyan lehet egy ország globális? A választ a szerző már néhány fejezettel hamarabb megadja, amikor a transznacionális vállalatok és a pénztőke világról szóló 6. fejezetet így kezdi: „A globális világban élünk, és a globális világ bennünk él – ez lehet a XXI. század eleje legáltalánosabb, a gazdasági és az azon túli világot és erőtereket jellemző összefüggésének megfogalmazása”. Bevallom én a „bennünk” szó alatt, ránk, emberekre gondoltam, akiknek nemcsak fogyasztását, életmódját befolyásolja jelentősen a nemzetközi vállalatok kínálata, hanem vágyaink nagy része is a globális világ nyújtotta lehetőségekhez, vagy éppen azok elutasításához kötődik. A 11. fejezetben a szerző maga mondja ki, hogy a „bennünk” szó alatt Magyarországot is érteni kell, hiszen a magyar gazdaság szerkezetében nyilvánvalóan látszik a globális világ lenyomata. Ezt a szerző a magyar export és import szerkezetének változásának, a külföldi tőke térnyerésének, a vállalati struktúra átalakulásának, a foglalkoztatás súlyos gondjainak bemutatásával bizonyítja. Magyarország azonban nem egyszerűen belesodródott, hanem tudatosan beletagozódott ebbe a nemzetközi térbe. Részben az előző fejezetek, részben pedig ez a fejezet viszonylag részletesen ismerteti azt a folyamatot, amelynek eredményeként hazánk tagjává vált minden jelentős nemzetközi szervezetnek, majd hosszas, többlépcsős folyamat eredményeként csatlakozhatott az Európai Unióhoz. Ugyanakkor a szerző azt a véleményét sem hallgatja el, sőt adatokkal támasztja alá, hogy a tényleges világgazdasági térhez való csatlakozásunk során a mindenkori magyar kormányok számos illúziót kergettek és sokszor nem léptek fel elég erőteljesen vagy elég megfontoltan a magyar érdekek érvényesítéséért.

A globális erőter bemutatása és a Magyarország által megtett út kanyargós ívének felrajzolása után a zárófejezetben a szerző arra vállalkozik, hogy a hazánk előtt álló néhány kihívásra hívja fel a figyelmet. Már e 12. fejezet címe is sokatmondó: Gazdaságon innen és túl (egyensúlyról és lehetséges kitörési pontokról), hiszen azt vetíti előre, hogy Magyarország további fejlődésében a gazdasági tényezők mellett egyéb tényezők is fontos szerepet kapnak. Valóban, a szerző már e fejezet elején azt hangsúlyozza, hogy „a magyar kitörési lehetőségek körében meghatározó magának a népnek, az embereknek a szerepe: a népesség száma, egészségi állapota, műveltsége, kultúrája, iskolai végzettsége, aktivitása, értékrendje, kohéziója vagy ezek hiányában megteremtésük új ereje. A könyvet elolvasók számára nyilvánvaló, hogy a szerző is elsősorban ez utóbbiban reménykedik. Számos adatsorral bizonyítja ugyanis, hogy éppen az előbb felsoroltak azok a tényezők, amelyekben Magyarországnak komoly versenyképességi hátrányai vannak, illetve a javuló mennyiségi mutatókat (érettségizettek, felsőfokú képzésre beiskolázottak) nem követte a minőség emelkedése. És mégis, ha tisztában vagyunk gyengeségeinkkel, akkor e gyenge pontok szisztematikus erősítésével fokozni tudjuk versenyképességünket a világvásáron.

A gyengeségeket könnyű felfedezni a gazdaságon innen is. A szerző ezek közül részletesen elemzi a nagy- és a kisvállalkozások közötti szakadékot, amely „nemzetközi – benne az európai - összehasonlításokat tekintve rendkívül széles”. A szerző rámutat, hogy a külföldi-magyar tulajdonmegoszlás, a nagy- és a kisvállalkozások közötti arányok és a munka-tőke adóztatásának kérdései sok ponton összefüggnek. Nem sokkal később a szerző azt hangsúlyozza, hogy a külföldi működő tőkére szükség van, ám e külföldi tőke erősíti a magyar gazdaságban meglévő regionális és a vállalatok közötti különbségeket. Ezek mérséklésére az európai uniós támogatásokat lehetne felhasználni, erősítve a hazai kis- és középvállalati szektort és a korábban a fejlődésben elmaradt régiókat. Rendkívül fontos azonban a vállalatok által kezdeményezett beruházások és az állami fejlesztések összehangolása helyi, regionális és országos szinten egyaránt. Ezzel összefüggésben könyve végén a szerző a XXI. század egyik legfontosabb, reményt és esélyt adó törvényét így fogalmazza meg: „jelen világunkban már nincs különálló, helyi, regionális egyensúly, és a transznacionális vállalatoknak, de az országoknak sincs a külső környezettől és a belső viszonyoktól elszigetelt egyensúlyi helyzete és fejlődési pályája”.

Pulay Gyula